

Ευρωεκλογές 2014: Ολοκληρωτική αλλαγή πολιτικού προσωπικού. Μια απόπειρα διερεύνησης των αιτίων, και πρόβλεψης τάσεων

*Κώστας Δικαίος #, Γιώργος Δικαίος **

Περίληψη

Το άρθρο μελετά την ολική αλλαγή του εκλεγμένου πολιτικού προσωπικού στις ελληνικές ευρω-εκλογές 2014. Ξεκινά με την διαπίστωση ότι οι ευρω-εκλογές (όχι μόνον στην Ελλάδα) αποτελούν εκλογές μειωμένης σπουδαιότητας και συνεχίζει με μία παρουσίαση της προϊούσας μείωσης (και δημοσκοπικά) της επιρροής του ΠαΣοΚ και της ΝΔ, όπως και της σχέσης εμπιστοσύνης προς αυτά από πλευράς του εκλογικού σώματος τα τελευταία χρόνια. Κατόπιν παρουσιάζει τα ποσοστά επανεκλογής ευρωβουλευτών στα κράτη μέλη της ΕΕ και προχωρά σε αναζήτηση αιτίων όπως οι αλλαγές στον εκλογικό νόμο, οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και των μνημονίων και επιπρόσθετα για την Ελλάδα οι αλλαγές στην κομματική ηγεσία. Επικεντρώνοντας στην Ελλάδα συγκρίνει τις ευρωεκλογές 2014 με αλλαγές στο εκλεγμένο προσωπικό πολυεδρικών περιφερειών. Καταλήγει ότι τα αίτια είναι πολυπαραγοντικά και ότι μαζί με τις εκλογές 2012 οι ευρωεκλογές 2014 σηματοδοτούν αλλαγές στο ελληνικό πολιτικό σύστημα.

Λέξεις κλειδιά: *Ευρωεκλογές 2014, αιτίες, τάσεις*

Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης και Πολιτικής Επιστήμης, ΔΠΘ.

* Βοηθός Ερευνητής, Εργαστήριο Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και Πολιτικής, ΕΚΠΑ.

*Μέσα σε μια στιγμή,
'φύγαν όλοι οι παλιοί,
και όσο να ξημερώσει
ήρθαν καινούργιοι, άλλοι τόσο!*

Εισαγωγή

Αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι το ελληνικό πολιτικό και κομματικό σύστημα βρίσκεται σε μία φάση μετάβασης, που ξεκίνησε το 2012. Οι μεταβάσεις στα κομματικά συστήματα διαπιστώνονται, κυρίως μέσω εκλογικών αποτελεσμάτων τόσο εθνικών εκλογών (για την εκλογή Κοινοβουλίου και ουσιαστικά Κυβερνήσεως), όσο και Ευρωεκλογών (και επίσης αυτοδιοικητικών εκλογών). Αντικείμενο του παρόντος άρθρου είναι οι Ευρωεκλογές 2014 (στην Ελλάδα) καθότι σε αυτές παρατηρούνται στοιχεία που δεν είχαν εμφανισθεί στο παρελθόν, με κύριο σημείο ενδιαφέροντος την ολική αλλαγή εκλεγέντος προσωπικού. Σε μία απόπειρα διερεύνησης το άρθρο χωρίζεται πέρα από αυτήν την εισαγωγή σε τέσσερα μέρη: διαπιστώσεις με την περιγραφή του αποτελέσματος, σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη για τονισμό της σημασίας του αποτελέσματος, διερεύνηση αιτίων με αναφορά σε αποτελέσματα άλλων εν Ελλάδι εκλογικών αποτελεσμάτων, και σύνοψη με αναζήτηση συμπερασμάτων και πρόβλεψη τάσεων.

Πρώτες Διαπιστώσεις- Μία Γενική Περιγραφή.

Δεδομένου ότι το άρθρο αφορά ανάλυση ευρω-εκλογών κρίνεται απαραίτητο να γίνει μία πολύ σύντομη αναφορά στον διευρυμένο μετά την Συνθήκη της Λισσαβόνας (2009) ρόλο και αρμοδιότητες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου καθώς πλέον περιλαμβάνουν επέκταση νομοθετικών (και εισήγηση προτάσεων) καθηκόντων (μαζί με το Συμβούλιο), δημοσιονομικά (έγκριση πολυετούς πλαισίου και παρακολούθηση εφαρμογής), ελεγκτικά και συμβουλευτικά καθήκοντα, όπως και την εκλογή του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (άρθρο 14 Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, Κανελλόπουλος 2010: 15). Επί της ουσίας, η βασική θεσμική αναβάθμιση έγκειται στην επέκταση των νομοθετικών καθηκόντων του. Δύο σημαντικά στοιχεία που αξίζει επίσης να αναφερθούν, τέλος, είναι ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αποκτά τη δυνατότητα να καταθέτει προτάσεις για αναθεώρηση των Συνθηκών και

συμμετοχής του στις διαδικασίες αναθεώρησης, και ότι ασκεί (κάποιον) έλεγχο στην οικονομική και νομισματική πολιτική που ασκεί η (ανεξάρτητη) Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.¹

Παρά, λοιπόν, την σημαντική διεύρυνση των αρμοδιοτήτων του² είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν εκλέγει εθνική κυβέρνηση, κάτι που συνήθως αποτελεί το άμεσο ενδιαφέρον των εκλογέων. Οι ευρωεκλογές αποτελούν λοιπόν εκλογές που παρουσιάζουν διαφορές από τις εθνικές/βουλευτικές (στην ουσία τώρα πια «κυβερνητικές»). Όπως έχει εύστοχα παρατηρήσει παλαιότερα η Μενδρινού (2003 και 2005) οι ευρωεκλογές είναι «ενδιάμεσες» (όπως και αυτές για τα όργανα τοπικής αυτοδιοίκησης) εκλογές για την συγκρότηση ενός «εξωτερικού» οργάνου, το οποίο είναι σε αρκετό βαθμό άγνωστο στους εκλογείς, όπως και ο διευρωπαϊκός του ρόλος (όχι μόνο στην Ελλάδα). Έτσι στην πραγματικότητα αποτελούν εσωτερικές εκλογές δεύτερης τάξης όπου σημασία δίνεται σε εσωστρεφή ζητήματα εθνικής διάστασης. Οι ευρωεκλογές χαρακτηρίζονται από χαμηλότερη συμμετοχή (κάτι που παρατηρεί και ο Ανδρεάδης 2004), χαλαρότερη ψήφο και διαφορετική εκλογική συμπεριφορά ψηφοφόρων, υψηλότερη ρευστότητα (ήδη στο ελληνικό πολιτικό σύστημα –και συσπείρωση κομμάτων– Ανδρεάδης 2004) και έτσι δείχνουν σε σχεδόν πανευρωπαϊκό επίπεδο διακριτά αποτελέσματα από εθνικές/βουλευτικές/κυβερνητικές εκλογές και επίσης δείχνουν να ευνοούν τα μικρότερα κόμματα (τα οποία αποκτούν συχνότερα εκπροσώπηση στο Ευρωκοινοβούλιο παρά στα εθνικά αν και οι συνολικές έδρες είναι λιγότερες), και τελικά βλέπουμε τους ίδιους πρωταγωνιστές αλλά εντόνως διακριτά αποτελέσματα. (Ανδρεάδης 2004, Λευκοφρίδη 2009, Μενδρινού 2003, Μενδρινού 2005).³ Η παράμετρος αυτή όμως δεν αποτελεί το επίκεντρο του άρθρου αν και φυσικά

¹ Οι πληροφορίες για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αντλήθηκαν από Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Αντιπροσωπεία στην Ελλάδα 2013 και Ιωακειμίδης 2010.

² Σημειωτέον ότι παραμένει ερώτημα κατά πόσον η διεύρυνση αυτή αρμοδιοτήτων έχει γίνει πλήρως γνωστή και κατανοητή από τα εκάστοτε εκλογικά σώματα στα κράτη μέλη (δες και επόμενη υποσημείωση).

³ Ας μην παραβλέψουμε ότι οι αρμοδιότητες και η πολιτική βαρύτητα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου έχουν αλλάξει και διευρυνθεί από την εποχή δημοσίευσης των ως άνω άρθρων, αν και δεν είναι βέβαιο ότι αυτό έχει γίνει επαρκώς αντιληπτό από τους Ευρωπαίους πολίτες, και ότι έχει επηρεάσει ανάλογα την εκλογική τους συμπεριφορά προς μία που λαμβάνει την ευρωπαϊκή διάσταση περισσότερο υπ' όψιν. Αξίζει να αναφερθεί ότι σε πρόσφατη βιβλιογραφία για τις ευρωεκλογές του 2014, σημειώνεται ότι τα διακυβεύματα αφορούσαν περισσότερο ευρωπαϊκά ζητήματα, δεν αναφέρεται πουθενά όμως ότι εντός αυτών ήταν και η επέκταση των αρμοδιοτήτων του Ευρωκοινοβουλίου· κυρίως αφορούσαν τη διαχείριση της οικονομικής κρίσης από την ΕΕ (Τεπέρογλου 2016: 370-371).

επιηρεάζει την εκλογική συμπεριφορά,⁴ άρα παρά την εστίαση προσοχής στην μη-επανεκλογή ουδενός Έλληνα ευρωβουλευτή της περιόδου 2009-2014, είναι αναγκαία η αναφορά στις διαφορές μεταξύ διαφορετικών τύπων εκλογικών αναμετρήσεων, ειδικά με το δεδομένο της κρίσης και της απογοήτευσης στην μετα-μνημονιακή Ελλάδα (αναλυτικότερα παρακάτω).

Στις ελληνικές ευρωεκλογές του Μαΐου 2014 τα αποτελέσματα παρουσίασαν μια σειρά από ιδιαιτερότητες: για πρώτη φορά τόσο σε ευρωεκλογές από το 1981 όσο και σε βουλευτικές εκλογές από το 1974 είχαμε ολική αλλαγή του εκλεγμένου πολιτικού προσωπικού, κάτι πρωτοφανές τόσο στην ελληνική πολιτική ιστορία και πραγματικότητα όσο και στην ευρωπαϊκή. Επιπροσθέτως υπήρξε αλλαγή στο ζεύγος των «ισχυρών» κομμάτων από Νέα Δημοκρατία (ΝΔ) και Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠαΣοΚ), σε ΝΔ και Συνασπισμό Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣυΡΙΖΑ),⁵ καθώς και πτώση του αθροιστικού ποσοστού των δύο (νέων πλέον) «ισχυρών» κομμάτων, ενώ παράλληλα εμφανίστηκαν και αρκετά καινούργια κόμματα με ποσοστά (συνολικά) αρκετά υψηλότερα από αυτά των «μικρών» κομμάτων προηγούμενων περιόδων. Όσον αφορά την επικέντρωση ενδιαφέροντος του παρόντος άρθρου, πέρα από τις αλλαγές στο κομματικό σύστημα, σημαντική είναι η ιδιαιτερότητα στα αποτελέσματα των ευρωεκλογών 2014 όσο αφορά το πολιτικό προσωπικό.

⁴ Πρέπει δε να παρατηρηθεί ότι η διαφορά αυτή 'εθνικών' έναντι 'ευρωπαϊκών' εκλογών δεν είναι στενά ελληνικό, αλλά ευρύτερα ευρωπαϊκό φαινόμενο, κάτι που διαφαίνεται και από την προσέλευση στις εκάστοτε διαδικασίες κλπ (Μενδρινού 2005).

⁵ Το ελληνικό πολιτικό σύστημα μετά το 1981 έχει χαρακτηριστεί ως 'δικομματισμός' και αφορά τόσο τις συνολικές επιδόσεις των δύο (έως πρόσφατα) μεγάλων κομμάτων (ΠαΣοΚ κα ΝΔ) όσο και τις επιδόσεις τους κατά εκλογική περιφέρεια και κατά ευρεία περιοχή (Σκρίνης 2009). Η μεταβολή όσον αφορά το ζεύγος των ισχυρών κομμάτων είχε ξεκινήσει από τις εθνικές εκλογές του 2012, και συνεχίστηκε στις εκλογές Ιανουαρίου και Σεπτεμβρίου 2015, παγιώνοντας ένα αν όχι νέο, τουλάχιστον ένα διαφορετικό από το παλαιότερο και μεταβατικό (;) κομματικό σύστημα.

	Ευρωεκλογές 2009		Ευρωεκλογές 2014	
	Συμμετοχή 52,54	Άκυρα Λευκα 2,54	Συμμετοχή 59,33	Άκυρα Λευκα 3,80
	Ποσοστό	Έδρες	Ποσοστό	Έδρες
ΠαΣοΚ	36,65	8	(Ελιά*) 8,02	2
ΝΔ	32,30	8	22,72	5
ΚΚΕ	8,35	2	6,11	2
ΛΑΟΣ	7,15	2	2,69	-
ΣυΡΙΖα	4,70	1	26,56	6
Οικολογοί Πράσινοι	3,49	1	0,90	-
ΧρΑυ	-	-	9,39	3
Ποτάμι	-	-	6,61	2
ΑνΕλ	-	-	3,46	1
Εκτός Βουλής	7,36		17,12 (**)	

(*) Ελιά 'συστέγασε' το ΠαΣοΚ και άλλες δυνάμεις

(**) Περιλαμβάνει και ΛαΟΣ και Οικολόγους Πράσινους

Παρατηρούμε ότι το 2009 το πρώτο με το δεύτερο κόμμα άθροισαν 68,95%, το 2014 49,28% ενώ το 1999 το πρώτο κόμμα (ΝΔ) απέσπασε μόνο του το 43,01%.

(πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών: Εκλογές).

Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, δεν μας διαφεύγει ότι μεγαλύτερη ανατροπή, βέβαια, αποτελεί η κατακρήμνιση των δύο παραδοσιακών κομμάτων της Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας (ΝΔ και ΠαΣοΚ) σε αυτές τις ευρωεκλογές, καθώς από τις 17 έδρες από τις 22 (77,27%) που κατείχαν μαζί στο προηγούμενο ευρωκοινοβούλιο, σε αυτό κατέχουν μόλις τις 7 στις 21 (33,33%). Προφανώς σημαντικό ρόλο έπαιξε η άνοδος του ΣυΡΙΖΑ αλλά και όλων των άλλων κομμάτων που εξέλεξαν ευρωβουλευτές. Εν προκειμένω, ο ΣυΡΙΖΑ ανεβαίνει στις 6 από τις 21. Την ίδια στιγμή υπήρξε ανάδυση της Χρυσής Αυγής (που προϋπήρχε, αλλά χωρίς σημαντικά ποσοστά και εκπροσώπηση) με 3 έδρες, και ίδρυση και πρώτη «εμφάνιση» του Ποταμιού με 2 έδρες, όπως επίσης και των Ανεξάρτητων Ελλήνων (ΑνΕλ) με 1 έδρα. Τα τρία αυτά ουσιαστικά νεοπαγή (τυπικά η Χρυσή Αυγή υπάρχει από παλαιότερα) κόμματα συγκέντρωσαν αθροιστικά το 19,46% των ψήφων το οποίο εάν συνδυαστεί με το 17,12% των εκτός (ευρω-)βουλής κομμάτων, οδηγεί σε ένα σύνολο της τάξης του 36,58%, όσο δηλαδή το ποσοστό του πρώτου κόμματος των ευρωεκλογών 2009 (ΠαΣοΚ 36,65%), κάτι που ενδεικνύει μεγαλύτερη αμφισβήτηση (τουλάχιστον των πρωταγωνιστών) του προηγούμενου συστήματος. Ας μην ξεχνάμε βεβαίως ότι υποχώρηση και τάσεις προς αδιέξοδα είχαν αρχίσει να υποφώσκουν νωρίτερα, με τα (τότε ισχυρά-πρωταγωνιστικά) κόμματα να μην δείχνουν δυνατότητα ή διάθεση προσαρμογής. Αυτή η αδυναμία ή μη-διάθεση προσαρμογής σημειώνεται σχετικά νωρίτερα και από τον Λυριντζή (2007: 60) που παρατηρεί πως ήδη από το 1996 το

58% των πολιτών θεωρούν ότι η πολιτική είναι κάτι πολύ περίπλοκο, και μερικά έτη κατόπιν, το 2003, τους πολιτικούς «ψηφοθήρες» κατά 84%, που δεν ενδιαφέρονται για τους πολίτες (77,7%), ενώ τα κόμματα καθ' αυτά επικεντρώνουν σε νέους τρόπους προεκλογικής εκστρατείας με έμφαση στην ιδιωτική τηλεόραση. Ειδικά το ΠαΣοΚ επικεντρώνεται όλο και περισσότερο στην επαγγελματική διαχείριση του ιδίου του κόμματος, βρίσκεται σε εξάρτηση από το κράτος μεταβαλλόμενο σε κόμμα 'καρτέλ' χάνοντας το όραμά του, κάτι που συμβαίνει και για άλλα κόμματα (στο ίδιο, 65-67). Κατά τον Βερναρδάκη (2009) η μείωση της ισχύος των μεγάλων (τότε) κομμάτων διαφαίνεται ήδη από το 2007 ειδικά αν λάβουμε υπ' όψιν και την προσέλευση εκλογέων και τον αριθμό των λευκών και άκυρων ψηφοδελτίων, έτσι ώστε η υπολογιζόμενη μείωση να πλησιάζει το 10%, κάτι που συνεχίστηκε και σε δημοσκοπήσεις το 2008, με την «αντιδικομματική» (σε δημοσκοπήσεις) τάση να ξεπερνά το 30% και ενίοτε να πλησιάζει το 37%. Παρά το γεγονός ότι η παρούσα συνεισφορά μελετά το πολιτικό προσωπικό στις ευρωεκλογές, πρέπει να θυμηθούμε ότι μείωση (και αθροιστικών) ποσοστών των δύο μεγάλων κομμάτων της περιόδου 1977-2009 αρχίζει από τις εθνικές εκλογές του 2007 με ανάλογες μετακινήσεις ψηφοφόρων. Αυτό μάλιστα φαίνεται και σε αποτελέσματα δημοσκοπήσεων από το 2007 κι έπειτα που διαφαίνεται χαμηλή ικανοποίηση ψηφοφόρων όπως και επιθυμία μετακίνησής τους όχι μόνο μεταξύ των δύο μεγάλων κομμάτων αλλά και από κάποιο μεγάλο προς μικρότερα (Τσίρμπας, 2009).

Η ολική αλλαγή του εκλεγέντος πολιτικού προσωπικού παρουσιάζει ενδιαφέρον για την χώρα μας, μια χώρα που έχει τουλάχιστον φήμη για «σταθερές παραδόσεις» στις προτιμήσεις όσον αφορά το πολιτικό προσωπικό.⁶ Είναι γεγονός ότι και σε παρελθούσες εκλογές είχαμε σημαντικές αλλαγές (όχι απλώς κυβερνώντος κόμματος), όπως το 1977 σε σχέση με το 1974 όπου εξαφανίζεται η Ένωση Κέντρου–Νέες Δυνάμεις και υποχωρούν τα ποσοστά της διάδοχης Ένωσης Δημοκρατικού Κέντρου, ενώ αναδύεται το ΠαΣοΚ. Αντίστοιχα, το 2012 υποχωρούν σημαντικά τα αθροιστικά ποσοστά των δύο μεγάλων κομμάτων της περιόδου 1981-2009 με εντυπωσιακή συρρίκνωση του ΠαΣοΚ και ανάδυση στη δεύτερη θέση του ΣυΡΙΖΑ, με παράλληλη ανάδειξη άλλων νέων κομμάτων. Έτσι, για το 2012 σημαντικό στοιχείο είναι η έναρξη αλλαγών στο κομματικό σύστημα, ενώ για τις ευρωεκλογές

⁶ Η εν λόγω 'φήμη' της χώρας δεν πρέπει να μας προξενεί απορία. Η 'σταθερότητα' στις προτιμήσεις όσο αφορά το πολιτικό προσωπικό εμφανίζεται και αλλού (π.χ. Ηνωμένο Βασίλειο) σε αρκετό βαθμό.

2014, η ιδιαιτερότητα είναι ότι άλλαξαν όλοι οι Έλληνες εκπρόσωποι στο Ευρωκοινοβούλιο και, παράλληλα, οι τάσεις του 2012 άρχισαν να παγιώνονται με τον ΣυΡΙΖΑ μάλιστα να καταλαμβάνει την πρώτη θέση. Πάντως το πιο σημαντικό είναι ότι για πρώτη φορά, μετά την μεταπολίτευση (και ίσως και στην όλη πολιτική ιστορία της χώρας), κανένας από τους προηγούμενους εκπροσώπους δεν επανεξελέγη,⁷ γεγονός που δεν συνέβη πουθενά στην υπόλοιπη Ευρώπη.

Σύγκριση με Αποτελέσματα στην Υπόλοιπη Ευρώπη.

Είναι ενδιαφέρον ότι σε κανένα άλλο κράτος-μέλος της ΕΕ δεν άλλαξε συνολικά το ευρω-πολιτικό της προσωπικό. Συνολικά επανεξελέγησαν 357 στους 751 ευρωβουλευτές ήτοι το 47,53%. Αλλαγές στο εκλεγέν πολιτικό προσωπικό παρατηρούμε τόσο σε χώρες που δεν διέρχονται κρίση, όσο και σε χώρες που διέρχονται κρίση. Παραδείγματος χάριν, η Ισπανία (επαν-)εξέλεξε 22 από τους προηγούμενους ευρωβουλευτές στους 54, η Πορτογαλία 9 στους 21, και η Κύπρος 2 στους 6.

Πιο συγκεκριμένα, όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα έχουμε επανεκλογή:

<u>Χώρα</u>	<u>Ποσοστό επανεκλογής</u>
Αυστρία	55,56
Βέλγιο	57,41 (*)
Βουλγαρία	35,29
Γαλλία	51,35
Γερμανία	67,70
Δανία	53,84
Ελλάδα	0 (*)
Εσθονία	33,33
Ηνωμένο Βασίλειο	57,79
Ιρλανδία	45,45
Ισπανία	40,74

⁷ Εδώ πρέπει να γίνει αναφορά στους πέντε νεοεκλεγέντες ευρωβουλευτές, Μ. Γλέζο, Μ. Κεφαλογιάννη, Ν. Μαριά, Δ. Παπαδημούλη, Σ. Σακοράφα, οι οποίοι ήταν βουλευτές της ελληνικής βουλής την περίοδο 2012-2014. Αποτελούν, επομένως, μία μικρή εξαίρεση στην ολική αλλαγή του πολιτικού προσωπικού, αλλά αυτή η παρατήρηση δεν αλλάζει το εξεταζόμενο αποτέλεσμα ότι, δηλαδή, άλλαξαν όλοι οι Έλληνες ευρωβουλευτές. Ακόμη και αν υπολογίσουμε τους 5 αυτούς ως «επανεκλεγέντες», το ποσοστό είναι 23,809% και παραμένει το χαμηλότερο στις ευρωεκλογές 2014 ανάμεσα στα κράτη μέλη, και από τα χαμηλότερα σε ελληνικές εκλογές γενικώς (βλ. παρακάτω).

Ιταλία	26,02
Κροατία	54,54
Κύπρος	33,33
Λετονία	50
Λιθουανία	54,54
Λουξεμβούργο	66,66
Μάλτα	50
Ολλανδία	46,15
Ουγγαρία	52,38
Πολωνία	43,13
Πορτογαλία	42,85 (*)
Ρουμανία	62,5
Σλοβακία	53,84
Σλοβενία	50
Σουηδία	42,10 (*)
Τσεχία	28,57 (*)
Φινλανδία	53,84

(*) 21 έδρες όπως και η Ελλάδα.

Αν και σε γενικές γραμμές χώρες που διέρχονται την κρίση περισσότερο «ανώδυνα» (Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Λουξεμβούργο, Φινλανδία) παρουσιάζουν σχετικά υψηλότερα ποσοστά επανεκλογής ευρωβουλευτών, και πάνω από τον μέσο όρο του 47,53% , δεν συμβαίνει το ίδιο με την Ολλανδία (οριακά), τη Σουηδία και την Εσθονία, ενώ και στις υπόλοιπες χώρες η κατάσταση είναι μεικτή και ασαφής. Από την άλλη πλευρά χώρες που έχουν υποστεί δυσκολίες όπως η Ουγγαρία και η Ρουμανία παρουσιάζουν ποσοστά επανεκλογής άνω τού μέσου όρου, ενώ τέλος η «ελαφρύτερα χτυπημένη» Ιταλία παρουσιάζει το δεύτερο (μετά την Ελλάδα) χαμηλότερο ποσοστό με την Τσεχία να ακολουθεί κατά πόδας.

Η παρατήρηση αυτή δείχνει ότι δεν έχουν αντιδράσει οι εκλογείς σε όλες τις χώρες το ίδιο στην κρίση και ότι, όσον αφορά την αιτιολόγηση της μη-επανεκλογής, η κρίση μόνη της δεν είναι επαρκής αιτιολογικός παράγων. Ας μην διαφεύγει της προσοχής δε, πως από την έναρξη της κρίσης στην ΕΕ, κανένα κράτος-μέλος δεν

αντιμετώπισε τα ίδια προβλήματα και στον ίδιο βαθμό ή στον ίδιο χρόνο.⁸ Βεβαίως, δεν νομίζουμε ότι μπορούμε να αναζητάμε μια καθολική εφαρμογή της συγκεκριμένης παρατήρησης, καθώς τα σημεία σύγκλισης των κρατών-μελών της ΕΕ στην κρίση δεν είναι κοινά. Σαφώς, πάντως, αποτελεί ένα φαινόμενο-ανατροπή που χρήζει μελέτης καθώς είναι κάτι που δεν έχει ξανασυμβεί μέσα στα σαράντα χρόνια της Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας, καθώς επίσης, όπως μόλις είδαμε, δεν συνέβη και σε καμία ακόμη ευρωπαϊκή χώρα στις ευρωεκλογές 2014.

Αναζήτηση Αιτίων.

Στις επόμενες παραγράφους γίνεται μια απόπειρα εντοπισμού και εξήγησης των αιτίων μίας τόσο σημαντικής αλλαγής μέσα από σύγκριση με άλλες εκλογικές αναμετρήσεις και τα αποτελέσματά τους κυρίως εκείνες που είχαν σημαντικές μεταστροφές σε επίπεδο κομματικών επιδόσεων, αλλά επίσης λαμβάνοντας υπ' όψιν παραμέτρους όπως ο τρόπος εκλογής αντιπροσώπων και φυσικά στην τρέχουσα περίπτωση το ζήτημα του «μνημονίου».

Είναι γεγονός ότι, όσον αφορά την αλλαγή του πολιτικού προσωπικού, σε «ενδιάμεσες» εκλογές, όπως οι ευρωεκλογές, στις οποίες συχνά παρατηρείται έκφραση εντονότερης δυσαρέσκειας και διαμαρτυρίας απ' ό,τι στις βουλευτικές,⁹ στην Ελλάδα αλλά και αλλού, η δυσαρέσκεια και η δυσπιστία απέναντι στην πολιτική ζωή της χώρας και στην κατάσταση που έχει περιέλθει, βρίσκει εντονότερη έκφραση. Αυτό συνέβη χαρακτηριστικότερα στις ελληνικές ευρωεκλογές 2014, τόσο με τα ποσοστά του εκάστοτε κόμματος, όσο και με τα υψηλά ποσοστά της αποχής, των λευκών και των άκυρων ψηφοδελτίων.¹⁰ Οι δε διαφορές μεταξύ των επιδόσεων των κομμάτων σε εθνικές-βουλευτικές και ευρωεκλογές είναι συχνά εντυπωσιακές, όπως κατά την περίοδο 1996-2007. Στην περίοδο εκείνη παρατηρούμε ότι το ΠαΣοΚ το

⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα ποσοστά της ανεργίας σε κάθε κράτος-μέλος της ΕΕ. Στα τέσσερα κράτη που έχουν αναφερθεί εδώ ως παραδείγματα κρατών σε κρίση, η ανεργία για το 2009, σύμφωνα με την Eurostat, ήταν για την Ελλάδα 9,7%, την Ισπανία 19,5%, την Κύπρο 6,1%, την Πορτογαλία 10,4%,

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-29012010-AP/EN/3-29012010-AP-EN.PDF.

Για το 2012 ήταν για την Ελλάδα 26,8%, την Ισπανία 26,1%, την Κύπρο 14,7%, την Πορτογαλία 16,5%, Η Καθημερινή 2013.

Για το 2014, με στοιχεία έως τον Αύγουστο, η Ελλάδα έχει 25,9%, η Ισπανία 24,2%, η Κύπρος 15,5%, η Πορτογαλία 13,5%, Eurostat, *Harmonised unemployment rate by sex*.

⁹ Γενικά μπορούμε να αναφερθούμε σε εκλογές 'μικρότερης σημασίας' (ευρωεκλογές, περιφερειακές, δημοτικές) καθώς δεν εκλέγουν την νομοθετική πλειοψηφία και τον αρχηγό τής εκτελεστικής εξουσίας.

¹⁰ Η αποχή ήταν στο 40,03% και τα λευκά/άκυρα 3,80% (Υπουργείο Εσωτερικών: Εκλογές).

1996 σε εθνικές εκλογές πρώτευσε με 41,49% (έναντι της ΝΔ με 38,12%), ενώ τρία χρόνια αργότερα στις ευρωεκλογές 1999 το ΠαΣοΚ υποχώρησε στο 32,91% και η ΝΔ πρώτευσε με 36% κάτι όμως που δεν διατηρήθηκε στις αμέσως επόμενες εθνικές εκλογές του 2000 (που χαρακτηρίστηκαν και εκλογές με αποτέλεσμα «έκπληξη») με το ΠαΣοΚ να αποσπά το 43,79% και την ΝΔ το 42,74%. Την ίδια περίοδο τα υπόλοιπα κόμματα έχουν αρκετά εντονότερες διακυμάνσεις στα ποσοστά τους: το ΚΚΕ στις εκλογές 1996 λαμβάνει 5,61%, στις ευρωεκλογές 1999 8,67% και στις εκλογές 2000 5,52%. Ο (τότε) ΣΥΝ στις εκλογές 1996 5,12%, στις ευρωεκλογές 1999 5,16% και στις εκλογές 2000 3,20%, ενώ το ΔηΚΚι 4,43%, 6,85% και 2,69% αντίστοιχα. Δεν πρέπει να παραβλέψουμε επίσης την παρουσία του ΛαΟΣ στις ευρωεκλογές του 2004 με 4,12% και την υποχώρησή του στις εκλογές της ίδιας χρονιάς στο 2,19%, την βελτίωσή του στις εκλογές του 2007 στο 3,8% και την άνοδό του στις ευρωεκλογές 2009 στο 7,15%¹¹ (με το ΠαΣοΚ να πρωτεύει με 36,65% και την ΝΔ να ηττάται ως κυβέρνηση με 32,30%), στοιχεία που ενισχύουν την εικόνα των ευρωεκλογών ως εκλογών διαφορετικής συμπεριφοράς από πλευράς των ψηφοφόρων.¹² Χρήσιμη είναι συνολικά μία αναφορά στην συμπερασματική παρατήρηση του Λυριντζή πως «Σε αυτό το περιβάλλον [σς: νέα προβλήματα, νέες διαχωριστικές τομές, τάσεις καρτελοποίησης κομμάτων στα μέσα δεκαετίας 2000], τα πολιτικά κόμματα εντάσσονται σε ένα νέο πλαίσιο χωρίς όραμα για την κοινωνία και την Οικονομία. Δεδομένου ότι τα παλαιά πολιτικά σχέδια υποχωρούν ή υφίστανται έντονη κριτική [...] η ανάγκη για νέες ιδέες και πρακτικές είναι εμφανής» (Λυριντζής 2006: 66-67).¹³

Θα παρουσιαστούν, λοιπόν, ορισμένες από τις παραμέτρους που μπορεί να έπαιξαν σημαντικότερο ρόλο σε αυτήν την αλλαγή, χωρίς όμως, βέβαια, να μηδενίζεται η σημασία της κρίσης και η παράμετρος των λιγότερο «αποφασιστικών» ή «κομβικών» εκλογών.

¹¹ Για την δυναμική του ΛαΟΣ στην Μακεδονία έως το 2004 (με αναφορές και σε άλλες δευτέρας τάξεως εκλογές όπως οι δημοτικές όπου ήταν ισχυρή) και τις αιτίες της, όπως και τις συσπειρώσεις και αποσχίσεις της Δεξιάς βλέπε και Χατζηπαντελής και Ανδρεάδης 2004.

¹² Για συνοπτικά και αναλυτικά αποτελέσματα βλ. Υπουργείο Εσωτερικών: Εκλογές.

¹³ Είναι χαρακτηριστικό ότι στη συνέχεια ο Χ. Λυριντζής παρατηρεί ότι στη φάση εκείνη (2006) η πολιτική επιστήμη μπορούσε να κάνει μόνο υποθέσεις και δεν μπορούσε να προβλέψει το αποτέλεσμα των τότε τρεχουσών εξελίξεων και συνεχίζει παρουσιάζοντας αλλαγές στη δομή, τη λειτουργία και την ιδεολογία στους στόχους των δύο (τότε) μεγάλων κομμάτων. Στις σημερινές (2014 επέκεινα) εξελίξεις διαφαίνεται ότι ένα από τα αποτελέσματα είναι και η σημαντική έως οριστική καθίζηση του ΠαΣοΚ, όπως και η ολική αλλαγή (ευρω-)πολιτικού προσωπικού, έστω στην δεύτερη (γιατί προηγήθηκε εκείνη του 2009) ευρω-εκλογική αναμέτρηση.

Πρώτα απ' όλα, για πρώτη φορά σε ευρωεκλογές η επιλογή των βουλευτών ήταν στην δικαιοδοσία των εκλογέων και όχι του κόμματος, δηλαδή οι εκλογές έγιναν με σταυρό προτίμησης και όχι με λίστα την οποία διαμορφώνει η εκάστοτε κομματική ηγεσία. Στην χώρα μας, άλλη μια φορά έχει υπάρξει – σε βουλευτικές εκλογές βέβαια – εναλλαγή από λίστα σε σταυρό: Κατά την πρώτη περίοδο διακυβέρνησης του ΠαΣοΚ, οι εκλογές του 1985 έγιναν με λίστα, σε αντίθεση με τις προηγούμενες τρεις από το 1974, αλλά δεν διατηρήθηκε αυτή η αλλαγή και οι εκλογές του 1989 επέστρεψαν στον σταυρό.¹⁴ Από την άλλη πλευρά, αλλαγή τρόπου εκλογής (ή έστω επιλογής) αντιπροσώπων δεν παρατηρείται σε 14 άλλα κράτη-μέλη (Βέλγιο, Βουλγαρία, Δανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Κύπρος, Λετονία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Ουγγαρία, Πορτογαλία, Σλοβενία, Σουηδία, Φινλανδία).¹⁵

Επιστρέφοντας στην ελληνική περίπτωση, στην αναζήτηση που έγινε εξετάστηκαν οι μεταβολές του πολιτικού προσωπικού μεταξύ των εκλογών 1981, 1985 και 1989, στις 10 περιφέρειες που εκπροσωπούνται περισσότερο στο εθνικό κοινοβούλιο, αυτές δηλαδή που έχουν από 8 έδρες και πάνω, στις οποίες συμπεριλαμβάνεται και το ψηφοδέλτιο Επικρατείας.¹⁶ Στις εκλογές, λοιπόν, του 1985 δεν παρατηρείται κάποια ιδιαίτερη μεταβολή στο πολιτικό προσωπικό παρ' όλο που έγιναν με λίστα. Επανεκλέχθηκαν πάνω από το 50% των βουλευτών της προηγούμενης βουλευτικής περιόδου.

Το ενδιαφέρον είναι ότι στις εκλογές του 1989 που έγιναν με σταυρό, στις 10 εκλογικές περιφέρειες που εξετάζονται, επανεξελέγη περίπου το 43% των βουλευτών της βουλευτικής περιόδου 1985-1989.

Να σημειωθεί εδώ ότι γενικά σε όλες τις επόμενες εκλογικές αναμετρήσεις μέχρι και αυτές του 2012, που είχαμε πάλι σημαντική αλλαγή πολιτικού προσωπικού με μόλις το 44% να επανεκλέγεται, οι επανεκλεγέντες βουλευτές από βουλευτική περίοδο σε βουλευτική περίοδο ήταν πάντα πάνω από το 50%. Ασφαλή επομένως

¹⁴ Μία πρόσθετη παράμετρος που πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν είναι και η εσωτερική δομή και λειτουργία των κομμάτων ειδικά όσον αφορά την επιλογή υποψηφίων, κάτι στο οποίο κατά την Λευκοφρίδη (2009: 91) τα ελληνικά κόμματα υστερούν.

¹⁵ Για τα υπόλοιπα 13 κράτη μέλη δεν κατορθώσαμε να αποκτήσουμε απαντήσεις από επίσημους φορείς ή από εκεί ακαδημαϊκούς (σχετική αλληλογραφία στην διάθεση οιοδήποτε) αν και γενικότερα στοιχεία μας κάνουν να τεκμαίρουμε ότι ούτε εκεί υπήρξαν αλλαγές παρόμοιες με την ελληνική.

¹⁶ Α' Αθηνών, Β' Αθηνών, Αιτωλίας & Ακαρνανίας, Αττικής, Αχαΐας, Επικρατείας, Ηρακλείου, Α' Θεσσαλονίκης, Λαρίσης, Β' Πειραιώς.

συμπεράσματα για τον τρόπο με τον οποίο κινείται το εκλογικό σώμα δεν μπορούν να εξαχθούν από τις παρατηρήσεις αυτές.¹⁷

Όσον αφορά τώρα τις ευρωεκλογές του 2014 οι οποίες αποφασίστηκε να γίνουν με σταυρό, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, το αποτέλεσμα ήταν η πλήρης αλλαγή του «ευρω-πολιτικού» προσωπικού, καθώς κανένας από του 10 ευρωβουλευτές της περιόδου 2009-2014 που επανεξετέθη ως υποψήφιος δεν επανεξελέγη. Οι ευρωεκλογές 2014 μπορούν ίσως να συγκριθούν με τις πρώτες βουλευτικές εκλογές του 2012 που, όπως είπαμε μόλις παραπάνω επανεκλέχθηκε μόλις το 44% των προηγούμενων βουλευτών, ενώ στις προηγούμενες βουλευτικές είχε επανεκλεγεί το 71% (πάντα εξετάζεται το ποσοστό επανεκλογής στις 10 περιφέρειες).

Κοινό στοιχείο των εκλογικών αναμετρήσεων 2012 (εθνικές Μαΐου) και ευρωεκλογές 2014 αποτελεί το γεγονός ότι και οι δύο είναι οι πρώτες που διενεργήθηκαν (για το εκάστοτε κοινοβούλιο) μετά την υπογραφή της πρώτης δανειακής σύμβασης και τη συγκρότηση διακομματικών κυβερνήσεων συνασπισμού οι οποίες μάλιστα συγκροτήθηκαν κυρίως από τα δύο πλέον αντίπαλα κόμματα του έως τότε συστήματος (ΠαΣοΚ και ΝΔ) που ξεπέρασαν (για πρώτη φορά μετά την βραχύβια κυβέρνηση Ζολώτα) παλαιότερες διαχωριστικές τομές. Πολύ εύστοχα η Τεπέρογλου (2016) αποκαλεί τις εκλογές του 2012 «σεισμό» και τις ευρωεκλογές του 2014 «μετασεισμό». Πρέπει εδώ να εξεταστούν προσεκτικότερα τα αποτελέσματα των εθνικών εκλογών Μαΐου 2012, καθώς παρουσιάζουν εντυπωσιακές διαφορές από τις προηγούμενες (Οκτωβρίου 2009).

¹⁷ Όπως αναφέρει ο Η. Νικολακόπουλος (2007: 70) στις εκλογές τομής του Νοεμβρίου 1974 (μετά την δικτατορία) με την τυπική ίδρυση 2 νέων κομμάτων (ΝΔ, ΠαΣοΚ) και αλλαγές σε άλλα (ΕΚΝΔ, Ενωμένη Αριστερά) «138 νεοεκλεγέντες βουλευτές εμφανίστηκαν στο πολιτικό προσκήνιο». Αυτό σημαίνει επανεκλογή τού 54% όσων υπηρέτησαν στην προ-1967 Βουλή και εξελέγησαν τον Φεβρουάριο 1964, δέκα χρόνια και εννέα μήνες νωρίτερα! Να σημειωθεί ότι το εν λόγω άρθρο αποτελεί μια ενδιαφέρουσα και σύντομη παρουσίαση εκλογών και μετακινήσεων της περιόδου 1974-2004. Βλ. επιπλέον Βούλγαρης, 2011: 111-154, για αναλυτική παρουσίαση και σχολιασμό των εκλογικών μεταβολών της περιόδου 1974-2004.

	Οκτώβριος 2009		Μάιος 2012	
	Συμμετοχή 70,95%	Άκυρα-Λευκά 2,64%	Συμμετοχή 65,12%	Άκυρα-Λευκά 2,36%
	Ποσοστό	Έδρες	Ποσοστό	Έδρες
ΠΑΣΟΚ	43,92%	160	13,18%	41
Νέα Δημοκρ.	33,47%	91	18,85%	108
ΚΚΕ	7,54%	21	8,48	26
ΛΑΟΣ	5,63%	15	2,89%	-0-
ΣΥΡΙΖΑ	4,60%	13	16,79%	52
ΧΡ-ΑΥ	0,29%	-0-	6,97%	21
ΑΝΕΛ	-	-	10,62%	33
ΔΗΜΑΡ	-	-	6,11%	19
ΕΚΤΟΣ ΒΟΥΛΗΣ	4,84	-0-	19,02 (συμπεριλαμβάνεται το 2,89 ΛαΟΣ)	-0-

(πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών: Εκλογές)

Η παρατήρηση που ίσως εξάγεται από αυτές τις αλλαγές πολιτικού προσωπικού είναι η δυσαρέσκεια και η απογοήτευση του εκλογικού σώματος για το πολιτικό προσωπικό και ότι, μια μεγάλη μερίδα του, ψήφισε με στόχο την αλλαγή του πολιτικού αυτού προσωπικού.¹⁸ Όπως παρατηρούν οι Ελευθερίου και Τάσσης (2013: 178 επ.) αυτό είναι εντονότερο και αφορά κυρίως το ΠαΣοΚ το οποίο απώλεσε το 75% της εκλογικής του δύναμης καθώς έχασε στοιχεία της αναπαραγωγής του είτε ως έκφραση «αδικημένων» είτε ως έκφραση «νέων δυναμικών» μερίδων του πληθυσμού (σε διαφορετικές φάσεις της ιστορίας του), είτε λόγω των ευθυνών του ως προς την κρίση και τα προβλήματα που αυτή προξένησε στη μέση τάξη, τη σύγκλιση με τον «αιώνιο αντίπαλο», τη διάστασή του με την κοινωνία, το τέλος τού κυβερνητισμού του και την άρση της σχέσης του με το κράτος,¹⁹ όπως τέλος και την αδιαφορία μελών και στελεχών του από τις διαδικασίες που «στις δύο εκλογές του 2012 –ιδίως σε εκείνες του Μαΐου– το [κατέστησαν] απόν ως εκλογική μηχανή» (στο ίδιο: 182).

Επίσης, έχει ενδιαφέρον να εξεταστεί περαιτέρω, κάτι που δεν γίνεται εδώ για λόγους οικονομίας, ο βαθμός προβολής των ευρωβουλευτών του 2014 πριν τις ευρωεκλογές, καθώς πολλοί από τους νεοεκλεγέντες ευρωβουλευτές είναι άτομα ευρέως γνωστά (ή έστω έγιναν ευρέως γνωστά) κατά την διάρκεια της κρίσης και της

¹⁸ Η δυσαρέσκεια απέναντι στο πολιτικό προσωπικό έρχεται και ως ένδειξη διαμαρτυρίας και διάθεσης τιμώρησής του λόγω των μνημονιακών πολιτικών (Τεπέρογλου 2016: 417)

¹⁹ Βλέπε και Βερναρδάκης 2004, όπου γίνεται συζήτηση για την μετάβαση του ΠαΣοΚ από κόμμα μαζών σε κόμμα του κράτους

εμπλοκής τους στο «αντιμνημονιακό» μέτωπο.²⁰ Μια ακόμη ερμηνεία της πλήρους αλλαγής εκλεγέντος πολιτικού προσωπικού τον Μάιο του 2014 θα μπορούσε να σχετίζεται με την ίδια την οικονομική και κοινωνική κρίση, και την αμφισβήτηση των λεγόμενων «μνημονιακών» πολιτικών αποφάσεων (policies), και πολιτικών δρώντων (politicians). Μολαταύτα αυτή η προσέγγιση δεν εξηγεί και την μη-επανεκλογή ευρωβουλευτών υποψηφίων με «αντιμνημονιακά» κόμματα (ειδικά δε του ΣυΡΙζΑ που κέρδισε τις ευρωεκλογές 2014, αυξάνοντας τον αριθμό των ευρωβουλευτών του).

Η αναζήτηση μίας εξήγησης για την πλήρη αλλαγή στο εκλεγέν πολιτικό προσωπικό δεν είναι επαρκές και εύκολο να στηριχθεί μόνον στην κρίση και την επιθυμία είτε προβολής δυσaréσκειας έναντι της κρίσεως και του «μνημονίου», είτε τιμωρίας του «μνημονιακού» πολιτικού προσωπικού, καθώς δεν παρουσιάζονται παρόμοιες τάσεις με άλλες χώρες που βρέθηκαν σε παρόμοια (πλην όμως όχι απόλυτα ταυτόσημη) κατάσταση, εκτός ίσως με την μικρή εξαίρεση της Κύπρου (επανεκλογή 2 στους 6). Άλλωστε, σημαντικές μεταβολές παρουσιάζονται και σε χώρες που ξεπέρασαν την κρίση περισσότερο ανώδυνα έως δεν αντιμετώπισαν την κρίση (π.χ. Ολλανδία).

²⁰ Δες και υποσημ 24 για τον ρόλο των ΜΜΕ και της προβολής από αυτά. Υπενθυμίζεται ότι η όλη συζήτηση για την συνολική αλλαγή στο εκλεγέν πολιτικό προσωπικό γίνεται στα πλαίσια και λαμβάνοντας υπ' όψιν και τις ευρύτερες πολιτικές μεταβολές (υποχώρηση έως και εκλογική εξαφάνιση ΠαΣοΚ, υποχώρηση ΝΔ, άνοδος ΣυΡΙζΑ, νέα κόμματα) τόσο μετά το 2012 όσο και στις εν λόγω Ευρωεκλογές.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ, ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΛΟΓΩΝ

Κράτος Μέλος	Μεταβολή ΑΕΠ 2009-2014 (€ κατά κεφαλήν)	Μεταβολή Ανεργίας 2009-2014 (%)	Συμμετοχή σε εθνικές εκλογές μεταξύ ευρωεκλογ. 2009-2014 (%)	Συμμετοχή ευρωεκλογ. 2009 (%)	Συμμετοχή ευρωεκλογ. 2014 (%)	Ποσοστό επανεκλογής (%)
Αυστρία	+4.400	+0,3	74,9	45,97	45,93	55,56
Βέλγιο	+3.600	+0,6	88,5	90,39	89,64	57,41
Βουλγαρία	+900	+6,2	51,3	38,99	35,84	35,29
Γαλλία	+2.300	+1,2	57,23	40,63	42,43	51,35
Γερμανία	+5.500	-2,6	71,5	43,27	48,10	67,70
Δανία	+4.500	+0,6	87,2	59,54	56,32	53,84
Ελλάδα	-5.100	+16,9	62,5	52,61	59,97	0
Εσθονία	+4.400	-6,1	63,5	43,9	36,52	33,33
Ηνωμένο Βασίλειο	+7.600	-1,5	65,1	34,7	35,6	57,79
Ιρλανδία	+4.500	-0,7	69,9	58,64	52,44	45,45
Ισπανία	-1.000	+6,6	68,9	44,87	43,81	40,74
Ιταλία	+300	+5,0	75,2	65,05	57,22	26,02
Κροατία	-300	+8,1	54,32		25,24	54,54
Κύπρος	-2.500	+10,7	78,7	59,4	43,97	33,33
Λετονία	+3.000	-6,7	59,49	53,7	30,24	50
Λιθουανία	+4.000	-3,1	52,93	20,98	47,35	54,54
Λουξεμβούργο	+15.500	+0,9	91,15	90,76	85,55	66,66
Μάλτα	+4.000	-1,1	93,8	78,79	74,8	50
Ολλανδία	+1.900	+3,0	74,6	36,75	37,32	46,15
Ουγγαρία	+1.200	-2,3	61,73	36,31	28,97	52,38
Πολωνία	+2.400	+0,9	48,92	24,53	23,83	43,13
Πορτογαλία	0	+5,3	58	36,77	33,67	42,85
Ρουμανία	+1.700	+0,3	41,76	27,67	32,44	62,5
Σλοβακία	+2.200	+1,1	59,11	19,64	13,05	53,84
Σλοβενία	+400	+3,8	65,6	28,37	24,55	50
Σουηδία	+11.300	-0,4	84,63	45,53	51,07	42,10
Τσεχία	+700	-0,6	59,48	28,22	18,20	28,57
Φινλανδία	+3.700	+0,5	70,5	38,6	39,1	53,84

πηγές: Eurostat: National accounts (including GDP), *Statistics Illustrated*, Eurostat: Statistics Explained, *File: Unemployment rate 2005-2014 (%) new*, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: Αποτελέσματα των Ευρωεκλογών 2014.

Στον πίνακα παρατηρούμε, βάσει των ποσοστών των ευρωεκλογών και των εθνικών εκλογών που διενεργήθηκαν μεταξύ του 2009 και του 2014, ότι οι ευρωεκλογές στο σύνολο των κρατών-μελών της ΕΕ²¹ αποτελούν εκλογές δεύτερης τάξης. Η αιτιολόγηση, όμως, βάσει «ενδιάμεσων» και «λιγότερο σημαντικών» εκλογών επίσης δεν είναι επαρκής από μόνη της διότι το ίδιο ισχύει και για παρελθούσες περιπτώσεις στην Ελλάδα και για τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Είναι γεγονός ότι η έκφραση της δυσαρέσκειας τον Μάιο του 2014 ήταν έντονη τόσο λόγω της μεγάλης αποχής και λευκών-άκυρων ψηφοδελτίων για τα ελληνικά δεδομένα, όσο και των σχετικά υψηλών ποσοστών (σε σχέση με το παρελθόν) νεοπαγών και αντισυστημικών κομμάτων που είτε εξέλεξαν, είτε δεν εξέλεξαν ευρωβουλευτές. Τα στοιχεία αυτά μάλιστα πρέπει να τα δούμε ως έκφραση και μέτρηση της δυσαρέσκειας (την οποία σημειώνουμε ως ανεπαρκή αιτιολόγηση των αλλαγών) και όχι ως αιτίες καθαυτές.

Η αιτιολόγηση βάσει της αλλαγής από λίστα σε σταυρό είναι μια ισχυρή εξήγηση, αλλά δεν αρκεί από μόνη της καθότι στην περίπτωση από το 1985 στο 1989 οι μεταβολές δεν ήταν τόσο ευρείες παρά το γεγονός της αλλαγής τόσο του εκλογικού νόμου (απλή αναλογική που έδωσε αρκετές –νέες– έδρες στον τότε Συνασπισμό) όσο και της αλλαγής του πρώτου κόμματος (από ΠαΣοΚ σε ΝΔ).

Μία παράμετρος που αξίζει λίγο περισσότερο την προσοχή μας είναι (σε συνδυασμό με την αλλαγή από λίστα σε σταυρό) το γεγονός ότι και η ΝΔ και το ΠαΣοΚ και ο ΣυΡΙζΑ είχαν αλλαγή κομματικού αρχηγού και ευρύτερης κομματικής ηγεσίας ανάμεσα στο 2009 και το 2014.²² Αυτό εξηγεί εν μέρει και το γεγονός ότι από τους 22 (πρώην) ευρωβουλευτές εξετέθησαν ως υποψήφιοι οι 10,²³ με μερικές μάλιστα «μετακινήσεις» από κόμματος εις κόμμα. Δεν πρέπει να μας διαφύγει μάλιστα ότι την περίοδο πριν τις ευρωεκλογές οι τότε υπηρετούντες ευρωβουλευτές

²¹ Έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι μόνο το Βέλγιο παρουσιάζει ελαφρώς αυξημένο ποσοστό σε σχέση με τις εθνικές εκλογές (στο Βέλγιο η ψήφος είναι υποχρεωτική και για αυτό τα ποσοστά συμμετοχής είναι τόσο υψηλά). Σε όλες τις υπόλοιπες χώρες, σε άλλες περισσότερο και σε άλλες λιγότερο, οι διαφορές των ποσοστών μεταξύ ευρωεκλογών και εθνικών εκλογών (αξιοποιήθηκαν ποσοστά από εκλογές για τα νομοθετικών σώματα των χωρών) είναι σημαντικές.

²² Για τις αλλαγές στο ΠαΣοΚ βλέπε και Ελευθερίου & Τάσσης (2013: 204)

²³ Δες και την υποσημ. 14 στην παρατήρηση της Λευκοφρίδη για τον αποφασιστικό ρόλο της κομματικής ηγεσίας στις επιλογές υποψηφίων λίγο παραπάνω.

(όλοι αλλά κυρίως οι 10 που επανεξετέθησαν) είχαν μια περιορισμένη παρουσία στα πολιτικά δρώμενα (κυρίως σε τηλεοπτικές εκπομπές)²⁴ ενώ αρκετοί από τους εκλεγέντες επέδειξαν σημαντική δραστηριότητα το προηγούμενο έτος ή έστω είχαν γίνει «αναγνωρίσιμοι» λόγω σειράς πολιτικών γεγονότων των οποίων μάλιστα υπήρξαν με τον έναν ή άλλον τρόπο θύματα, κερδίζοντας συμπάθειες στον χώρο τους.

Ανασκόπηση και Σύνοψη: Ανάμεσα σε Συμπεράσματα και Πρόβλεψη Τάσεων.

Η συνολική απάντηση και απόπειρα εξήγησης δεν μπορεί παρά να είναι συνδυαστική, βλέποντας τις γενικότερες αλλαγές στο κομματικό σύστημα (υποχώρηση ΝΔ, καθίζηση ΠαΣοΚ, ενίσχυση ΣυΡΙΖΑ, εμφάνιση νεοπαγών κομμάτων),²⁵ την εκδήλωση απογοήτευσης λόγω κρίσης (χωρίς να είναι η κύρια αιτία), την απογοήτευση από το «παλαιό» πολιτικό προσωπικό σε γενικότερο επίπεδο (η οποία είχε αρχίσει από την δεκαετία του 1990!),²⁶ την αλλαγή από λίστα σε σταυρό σε άμεση σχέση με αλλαγή ηγεσίας και στα τρία κόμματα, και επανάπαυση υπηρετησάντων ευρωβουλευτών, με από την άλλη πλευρά έντονη την προβολή νέων προσώπων σε μεγάλο και κυρίως το ύστερο μέρος της περιόδου.

Αν όλα αυτά συνδυαστούν με τις αλλαγές που ξεκίνησαν το 2012, κυρίως όσον αφορά τα συνολικά αθροίσματα κομμάτων στις εκλογές και τη μη-συγκρότηση σταθερών μονοκομματικών κυβερνήσεων ευρείας κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας (με

²⁴ Σημαντικός χώρος πολιτικής προβολής, ειδικά σε πανελλήνιο επίπεδο δεν μπορεί πλέον να είναι οι 'ατομικές' προ-εκλογικές εκστρατείες παλαιού τύπου (φυλλάδια, προκηρύξεις, επισκέψεις) αλλά η τηλεόραση ειδικά μετά την ανάπτυξη των ιδιωτικών ΜΜΕ, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας 1980 και τα μέσα της δεκαετίας του 1990 (Λυριντζής, 2006). Δυστυχώς, δεν κατέστη δυνατό να μετρήσουμε τον τηλεοπτικό χρόνο (άμεσο και έμμεσο = γενικές αναφορές στο πρόσωπο) τόσο κατά την επίσημη (και ρυθμιζόμενη) προεκλογική περίοδο, αλλά κυρίως και κατά την γενικότερη που προηγήθηκε.

²⁵ Ας σημειωθεί εδώ ότι το φαινόμενο δεν είναι μόνον ελληνικό. Σημαντικές μεταβολές παρατηρούνται και στην υπόλοιπη Ευρώπη όπως π.χ. στην Ισπανία (υποχώρηση Λαϊκού και Σοσιαλιστικού Κόμματος, δυναμική εμφάνιση νεοπαγών σχηματισμών όπως οι Podemos και οι Ciudadanos, περίπτωση της Καταλωνίας), στο Ηνωμένο Βασίλειο (υποχώρηση έως κατακρήμνιση Liberal Democrats, δυναμική παρουσία UKIP, Σκωτίας), στην Γερμανία (υποχώρηση FDP, ανάδυση AfD).

²⁶ Στις εκλογές του 1996, όπως σημειώνουν οι Παπαβλασόπουλος και Σπουρδαλάκης (2010: 336), γίνεται φανερό η πολιτική απάθεια του εκλογικού σώματος, η οποία στη συνέχεια μετετράπη σε πολιτικό κυνισμό και αντικομματικότητα. Πρέπει από την άλλη πλευρά να παρατηρηθεί ότι μία τάση απογοήτευσης με την στάση του πολιτικού προσωπικού είχε αρχίσει να εμφανίζεται δημοσκοπικά ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και να αυξάνει το 2003, όπως αναφέρει ο Χ. Λυριντζής (2006) με τους πολίτες να θεωρούν τους πολιτικούς απομονωμένους και ενδιαφερόμενους μόνο για την (επανε)εκλογή τους.

λίγες εξαιρέσεις από το 1974) μαζί με τις μετακινήσεις βουλευτών από κόμματος εις κόμμα ή τις ανεξαρτητοποιήσεις μετά το 2012, φαίνεται ότι οι ελληνικές ευρωεκλογές 2014 αποτελούν ένα ακόμη σημαντικό βήμα αλλαγών στο πολιτικό και (δι)κομματικό σύστημα της Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας. Οι αλλαγές αυτές συνεχίστηκαν και διευρύνθηκαν στις εκλογικές αναμετρήσεις του 2015 με την περαιτέρω κατακρήμνιση του ΠαΣοΚ, την επικράτηση του ΣυΡΙζΑ (αλλά και την ανάγκη του να συνασπιστεί με τους ΑνΕΛ, κάτι που ενδεικνύει αλλαγές στον τρόπο συγκρότησης κυβερνήσεων, γεγονός που παρατηρείται από την κυβέρνηση Παπαδήμου και μετά), στη διάρκεια των κυβερνητικών θητειών η οποία μειώνεται σε σχέση με τις προηγούμενες στην Τρίτη Δημοκρατία,²⁷ και φυσικά αλλαγές στις τομές και διακυβεύματα σε σχέση με το «μνημόνιο» και την πορεία της Ελλάδος στην Ευρωζώνη.

Εν κατακλείδι, το ελληνικό πολιτικό-κομματικό σύστημα βρίσκεται σε μία φάση μετάβασης από έναν σαφή δικομματισμό (ο οποίος διαφαίνεται μετά το 1977 και ξεκινά το 1981), προς πιθανόν έναν ασταθή πολυκομματισμό²⁸ στον οποίο ενυπάρχουν και νεοπαγή και ενίοτε βραχύβια κόμματα,²⁹ με συμμαχίες πάνω σε ένα νέο δίπολο³⁰ βασισμένο στις «μνημονιακές» υποχρεώσεις. Η μετάβαση αυτή, που χαρακτηρίζεται από «μεταβλητότητα, αποσυσπείρωση και ανατροπή όλου του πολιτικού φάσματος, σε συνδυασμό με τη διολίσθηση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς το πολιτικό σύστημα» (Τεπέρογλου 2016: 390), ξεκινά το 2012 και γίνεται σαφέστερη με τις ευρωεκλογές 2014 που παρουσιάζουν και το χαρακτηριστικό της ολικής αλλαγής πολιτικού προσωπικού, και ακολουθείται από τις δύο εθνικές εκλογές 2015, με την εμφάνιση νέου (κύριου) κυβερνητικού κόμματος (ΣυΡΙζΑ) και κυβερνητικού εταίρου (ΑνΕΛ). Εναπόκειται στον ιστορικό του μέλλοντος ποια από τις τρεις εκλογικές περιόδους (ή τέσσερις αν βάλουμε και τον Σεπτέμβριο 2015) θα θεωρήσει ως τομή και σταθμό στην Τρίτη Ελληνική Δημοκρατία. Πάντως διαφαίνεται ότι το μέλλον δεν θα μοιάζει πολύ με την περίοδο 1981-2010.

²⁷ Με μόνες εξαιρέσεις εκείνες των περιόδων 1989-90.

²⁸ Για τα κόμματα και κυρίως την συγκρότηση αναλυτικού πλαισίου για τα κομματικά συστήματα (αριθμός κομμάτων που συμμετέχουν στις εκλογές, αριθμός κομμάτων που διεκδικούν την εκτελεστική εξουσία, ιδεολογικές διαφορές, εκλογικά ποσοστά κλπ) βλέπε π.χ. Διαμαντόπουλος, 1989, Ball & Peters 2001.

²⁹ Τα οποία παρά τις ενίοτε ακραιφνείς θέσεις τους δεν είναι σαφές ότι μπορούν όλα να ενταχθούν στην (ασαφή) κατηγορία των *niche parties* (Adams et al 2006, Wagner 2011), καθότι δεν θέτουν μεταυλιστικά ζητήματα, ή δεν γίνονται αντιληπτά ως 'μονοθεματικά'.

³⁰ Ο όρος δίπολο εν προκειμένω χρησιμοποιείται με βάση τις πολιτικές διαιρετικές τομές *cleavages* (Lipset & Rokkan 1990, Διαμαντόπουλος 1989)

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Adams J., Clark M., Ezrow L., Glasgow G. (2006), «Are Niche Parties Fundamentally Different from Mainstream Parties? The causes and the electoral consequences of Western European Parties, Policy Shifts, 1976-1998», *Political Science*, 50:3, July 2006. pp 513-529.
- Lipset S. & Rokkan S. (1990), «Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments» στο Mair Peter (ed.) *The West European Party System*, Oxford: Oxford University Press.
- Wagner M. (2011), «Defining and Measuring Niche Parties», *Party Politics, The International Journal for the Study of Political Parties and Political Organizations*, σ. 845-864, διαθέσιμο επίσης στην ιστοσελίδα: <http://ppq.sagepub.com/content/early/2011/05/18/1354068810393267>, (09/01/2017).

Ελληνόγλωσση

- Ανδρεάδης Γ. (2005), «Αποχή στις Βουλευτικές και στις Ευρωεκλογές 2004», *Πολιτική Επιστήμη*, 1, σ. 76-88
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Αντιπροσωπεία στην Ελλάδα (2013), *Οδηγός: Το Ελληνικό Κοινοβούλιο και η Ευρωπαϊκή Ένωση*, Έκδοση της ΕΕ, Αντιπροσωπεία στην Ελλάδα, διαθέσιμο επίσης στην ιστοσελίδα: <https://fchatzistavrou.files.wordpress.com/2015/10/cebfceb4ceb7ceb3cebfcb83-cf84cebf-ceb5cebbcebb-cebacebfceb9cebdcebfceb2-cebaceb1ceb9-ceb7-ceb5ceb5.pdf> (9/01/2017).
- Βερναρδάκης Χ. (2004), «Η Ίδρυση, η Εξέλιξη και η Μετεξέλιξη του ΠαΣοΚ: από το 'κόμμα μαζών' στο 'κόμμα του κράτους'» στο Βερναρδάκης Χ., Γεωργαντάς Η., Γράβαρης Δ., Κοτρώγιαννος Δ., *Τριάντα Χρόνια Δημοκρατία: Το πολιτικό σύστημα της Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας 1974-2004*, Αθήνα: Κριτική, σ. 154-175.
- Βερναρδάκης Χ. (2009), «Από τον Δικομματισμό στον Πολυκομματισμό: η πολιτική και ιδεολογική γεωγραφία του νέου κομματικού συστήματος» στο Κωνσταντινίδης Γ., Μαραντζίδης Ν., Παππάς Τ. (επιμ.), *Κόμματα και Πολιτική στην Ελλάδα: Οι σύγχρονες εξελίξεις*, Αθήνα: Κριτική, σ.133-148.
- Βούλγαρης Γ. (2011), «Η δημοκρατική Ελλάδα. 1974-2004», στο *Ελληνική Πολιτική Ιστορία: 1950-2004*, συλλογικό έργο, β' έκδοση, Αθήνα: Θεμέλιο, σ. 111-154.
- Ball A. & Peters G. (2001), *Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση*, Αθήνα: Παπαζήσης.

- Διαμαντόπουλος Θ. (1989) , *Κόμματα και Κομματικά Συστήματα*, Αθήνα: Εξάντας.
- Ελευθερίου Κ. & Τάσσης Χ. (2013), *ΠΑΣΟΚ: Η Άνοδος και η Πτώση(;) ενός Ηγεμονικού Κόμματος*, Αθήνα: Σαββάλας.
- Ιωακειμίδης Π. (2010), *Η Συνθήκη της Λισσαβώνας: παρουσίαση, ανάλυση, αξιολόγηση*, β' συμπληρωμένη έκδοση, Αθήνα: Θεμέλιο.
- Κανελλόπουλος Π. (επιμ., 2010), *Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και η Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Λευκοφρίδη Ζ. (2009) , «Ο εξευρωπαϊσμός των εθνικών κομμάτων: ένα θεωρητικό πλαίσιο μελέτης της ελληνικής περίπτωσης» στο Κωνσταντινίδης Γ., Μαραντζίδης Ν., Παππάς Τ. (επιμ.), *Κόμματα και Πολιτική στην Ελλάδα: Οι σύγχρονες εξελίξεις*, Αθήνα: Κριτική σ. 75-100.
- Λυριντζής Χ. (2006), «Το Μεταβαλλόμενο Κομματικό Σύστημα: Σταθερή Δημοκρατία, Αμφισβητούμενος Έκσυγχρονισμός», στο Featherstone Κ. (επιμ.), *Πολιτική στην Ελλάδα: η Πρόκληση του Εκσυγχρονισμού*, Αθήνα: Οκτώ, σ. 45-68.
- Μενδρινού Μ. (2003), «Στρατηγικές Ψήφου και Εκλογικός Ανταγωνισμός στο Ελληνικό Πολιτικό Σύστημα», *Τετράδια Πολιτικής Επιστήμης*, 2, σ. 5-31
- Μενδρινού Μ. (2005), «Εκλογικοί Ανταγωνισμοί, Κομματικά Συστήματα, και ο Θεσμός των Ευρωεκλογών», *Πολιτική Επιστήμη*, 1, σ. 52-75
- Νικολακόπουλος Η. (2007), «Εκλογές και ψηφοφόροι, 1974-2004: Παλιές ρήξεις και Νέα Ζητήματα», στο Featherstone Κ. (επιμ.), *Πολιτική στην Ελλάδα: η Πρόκληση του Εκσυγχρονισμού*, Αθήνα: Οκτώ, σ. 69-93.
- Παπαβλασόπουλος Ε. & Σπουρδαλάκης Μ. (2010), «Οι πολιτικές δυνάμεις και το κομματικό σύστημα», στο Μωυσιάδης Α. και Σακελλαρόπουλος Σ. (επιμ.), *Η Ελλάδα στον 19^ο και 20^ο αιώνα: Εισαγωγή στην ελληνική κοινωνία*, β' έκδοση, Αθήνα: Τόπος, σ. 313-340.
- Σκρίνης Σ. (2009), «Η αξία της εκλογικής γεωγραφίας και της χρονικής συγκυρίας» στο Κωνσταντινίδης Γ., Μαραντζίδης Ν., Παππάς Τ. (επιμ.), *Κόμματα και Πολιτική στην Ελλάδα: Οι σύγχρονες εξελίξεις*, Αθήνα: Κριτική, σ. 103-132.
- Τεπέρογλου Ε. (2016), *Οι Άλλες «Εθνικές» Εκλογές: αναλύοντας τις Ευρωεκλογές στην Ελλάδα 1981-2014*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Τσίρμπας Γ. (2009), «Η υποχώρηση του δικομματισμού μετά τις εκλογές του 2007: Τα χαρακτηριστικά, οι αιτίες και η ισχύς του φαινομένου», στο Κωνσταντινίδης Γ., Μαραντζίδης Ν., Παππάς Τ. (επιμ.), *Κόμματα και Πολιτική στην Ελλάδα: Οι σύγχρονες εξελίξεις*, Αθήνα: Κριτική, σ. 103-132.
- Χατζηπαντελής Θ., & Ανδρεάδης Γ. (2004), «Η Ανάλυση των Εκλογικών Αποτελεσμάτων: Η Περίπτωση του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού, το προφίλ των ψηφοφόρων του

ΛαΟΣ» στο Βερναρδάκης Χ., Γεωργαντάς Η., Γράβαρης Δ., Κοτρόγιαννος Δ., *Τριάντα Χρόνια Δημοκρατία: Το πολιτικό σύστημα της Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας 1974-2004*, Αθήνα: Κριτική, σ. 176-195.

Διαδικτυακές πηγές:

Eurostat, *Harmonised unemployment rate by sex*,
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=teilm020&tableSelection=1&plugin=1> (31/01/2017).

Eurostat: National accounts (including GDP), *Statistics Illustrated*,
<http://ec.europa.eu/eurostat/web/national-accounts/statistics-illustrated>
(31/01/2017).

Eurostat: Statistics Explained, *File: Unemployment rate 2005-2014 (%) new*,
[http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Unemployment_rate_2004-2015_\(%25\)_new.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Unemployment_rate_2004-2015_(%25)_new.png)
(31/01/2017).

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-29012010-AP/EN/3-29012010-AP-EN.PDF (8/12/2014).

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: Αποτελέσματα των Ευρωεκλογών 2014, Ποσοστά Συμμετοχής,
<http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/el/turnout.html> (31/01/2017).

Η Καθημερινή (2013), "Eurostat: Στο 26,8% το ποσοστό ανεργία στην Ελλάδα, τον Οκτώβριο",
<http://www.kathimerini.gr/27283/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/eurostat-sto-268-to-pososto-anergias-sthn-ellada-ton-oktwvrio> (31/01/2017).

Υπουργείο Εσωτερικών: Εκλογές, <http://ekloges.ypes.gr/>.